

BEATA BOCHORODYCZ

PREMIER JAPONII ABE SHINZŌ¹
JAKO ŚWIATOWY PRZYWÓDCA
WOLNEGO I OTWARTEGO INDO-PACYFIKU²

Wprowadzenie

Dzień 8 lipca 2022 r. przejdzie do historii Japonii jako jeden z najbardziej dramatycznych dni w polityce tego kraju w perspektywie kilku ostatnich dekad. Podczas wiecu wyborczego w mieście Nara został zamordowany były premier Abe Shinzō (1954–2022). Jego śmierć wywołała szok i niedowierzanie. Japonia należy do najbezpieczniejszych państw na świecie, a Abe był jednym z najbardziej znanych i wpływowych postaci życia politycznego. Były premier był jednak także postacią kontrowersyjną. W czasie dwóch kadencji w latach 2006–2007 oraz 2012–2020 podjął wiele fundamentalnych inicjatyw programowych, na lata wyznaczając kurs polityki zagranicznej, bezpieczeństwa i społeczno-gospodarczej, ale też naruszając dotychczasowe tabu. Wiele z tych reform zostało zainicjowanych znacznie wcześniej, ale to Abe stał się ich twarzą, nadając im łatwo zapamiętywalne nazwy i ramy interpretacyjne: Wolny i Otwarty Indo-Pacyfik, Abenomika, Womenomika i inne. Jego dramatyczna śmierć wywołała falę dyskusji na tematy związane z jednej strony bezpośrednio z samym zamachem, z drugiej strony nie zabrakło refleksji i ocen dotyczących działalności politycznej Abego oraz jego osoby. Niniejszy artykuł stanowi próbę podsumowania debaty na temat spuścizny premiera oraz ocenę jego wpływu na politykę państwa, ze szczególnym uwzględnieniem polityki zagranicznej. Okazuje się, że o ile w sferze polityki wewnętrznej oceny byłego premiera są podzielone, o tyle jego dokonania w sferze polityki zagranicznej i przywództwa politycznego oceniane są jak najwyżej. Ponadto można dojść do wniosku, że próżnia polityczna, którą po sobie pozostawił, stanowi zarówno szansę, jak i wyzwanie dla gabinetu Kishidy Fumio.

DOI: 10.4467/23538724GS.22.019.16135

ORCID: 0000-0002-9415-8129

¹ Zapis nazwisk i imion jest zgodny z tradycją japońską, nazwisko poprzedza imię, chyba że w pracy anglojęzycznej podana jest odwrotna kolejność.

² Artykuł powstał w czasie pobytu badawczego w National Graduate Institute for Policy Studies (GRIPS) w Tokio, finansowanego przez Japan Foundation.

Zamach

Zamach na byłego premiera Abe wywołał szok z wielu względów. Japonia należy do jednego z najbezpieczniejszych państw na świecie pod względem liczby popełnianych przestępstw, w tym także zabójstw³. Wykroczenia z bronią palną należą do rzadkości, a jej posiadanie jest rygorystycznie ograniczone przez prawo. Policja odnotowała dziesięć zająć z użyciem broni w 2021 r., z czego większość była powiązana z organizacjami przestępczymi⁴. Radykalizm polityczny jest znany głównie z książek i filmów. Ostatni śmiertelny przypadek zamachu na premiera, urzędującego wówczas Inukaia Tsuyoshiego oraz członków Rady Ministrów, miał miejsce w 1936 r.⁵ W okresie powojennym, w 1960 r. głośna była sprawa zabójstwa przewodniczącego Japońskiej Partii Socjalistycznej Asanumy Inejirō oraz kilka innych incydentów powiązanych z ekstremistyczną japońską Armią Czerwoną w latach 70. XX wieku. Dodatkowo w przypadku Abego zbrodni dokonano w czasie wiecu wyborczego na dwa dni przed głosowaniem do izby wyższej, co zostało zinterpretowane jako zamach na demokrację i wolność wypowiedzi.

Abe, poseł izby niższej, dołączył niespodziewanie do kampanii swego młodszego kolegi partyjnego Satō Keia, aby go wesprzeć swym autorytetem i sławą. Ostatecznie okazało się, że motywy zabójstwa dokonanego przez czterdziestoletniego Yamagami Tetsuyę miały charakter osobisty, a nie polityczny⁶. Niemniej jednak zamach wpisał się w ogólną atmosferę niepewności i rosnącego poczucia zagrożenia, która narastała od lat w związku z niestabilną sytuacją gospodarczą i problemami demograficznymi w kraju, zaś na arenie międzynarodowej z rosnącą potęgą Chin i asertywnością poczynań tego państwa na Morzach Południowo- i Wschodniochińskim, w odniesieniu do Tajwanu, czy w relacjach gospodarczych i dyplomatycznych z innymi państwami. Do tego doszły rosnąca liczba prób z bronią jądrową w Korei Północnej czy wybuch globalnej pandemii. Postrzeganie zarówno sytuacji międzynarodowej, jak i wewnętrznej jako nieprzewidywalnej i niestabilnej znalazło odzwierciedlenie m.in. w poparciu dla gabinetu Abego oraz wdrażanych przez niego reform, które miały przystosować Japonię do dramatycznie zmieniającej się rzeczywistości.

³ Keisatsuchō [Urząd Policji], *Hanzai Tōkeishō: Reira 2 nen no hanzai* [Dane statystyczne dotyczące przestępczości: Przestępczość w 2021], https://www.npa.go.jp/toukei/soubunkan/R02/pdf/R02_ALL.pdf (dostęp: 22.07.2022).

⁴ Statista, *Number of reported incidents related to firing of firearms in Japan from 2012 to 2021*, <https://www.statista.com/statistics/1004936/japan-case-firearm-harm/#statisticContainer> (dostęp: 22.07.2022).

⁵ Był to *Ni-ni-roku jiken*, czyli Incydent 26 lutego 1936 r., największy zamach stanu w przedwojennej Japonii.

⁶ Yamagami zeznał, że żywił urazę do Kościoła Zjednoczeniowego, z którym związała się jego matka, przekazując mu swój majątek i doprowadzając tym samym rodzinę do ruiny. Zamachowiec podejrzewał, że Abe wspierał organizację i dlatego wybrał go za cel. *Shooter signaled Abe killing in letter to Unification Church critic*, „The Mainichi”, 17.07.2022, <https://mainichi.jp/english/articles/20220717/p2g/00m/0na/031000c> (dostęp: 22.07.2022).

Wybory do izby wyższej

W powyborczej konferencji prasowej 14 lipca 2022 r. premier Kishida Fumio nawiązał do zamachu, potępiając go jako akt terrorystyczny i napaść na wolności demokratyczne⁷. Obiecał także kontynuację polityk premiera Abego, w tym podjęcie starań na rzecz rewizji konstytucji, co jest niebywale, jeżeli weźmiemy pod uwagę fakt, że Kishida, przewodniczący wewnątrzpartyjnej frakcji znanej z pacyfistycznego stanowiska, był tradycyjnie postrzegany jako „gołąb” w kwestiach bezpieczeństwa. Lata współpracy z „Jastrzębiem” zmieniły jednak Kishidę, który służył jako długoletni minister spraw zagranicznych w gabinetach Abego w latach 2012–2017.

Śmierć byłego premiera miała pozytywny wpływ na wynik głosowania i zapewniła rządzącej Partii Liberalno-Demokratycznej (PLD) zdecydowane zwycięstwo⁸. Podobny efekt „głosów współczucia” zaobserwowano w wyborach przeprowadzonych po nagłej śmierci premierów Ōbuchiego Keizō w 2000 r. czy Ōhiry Masayoshiego w 1980 r. Wprawdzie w ostatnich sondażach przedwyborczych PLD zdecydowanie wyprzedzała swych konkurentów⁹, jednak „głosy współczucia” przyczyniły się najpewniej do wzrostu liczby zdobytych miejsc (63), które razem z pozostałymi 70 mandatami dały PLD samodzielnie większość w 248-osobowej Izbie Radców. Wybory do izby wyższej odbywają się co 3 lata i wybierana jest połowa posłów. Razem z koalicyjnym partnerem, partią Kōmeitō, PLD ma 146 mandatów i niewiele brakuje jej do kwalifikowanej większości, czyli dwóch trzecich, niezbędnej do przyjęcia nowelizacji konstytucji. Ponadto dwie inne partie, Nippon Ishin (Partia Reformatorska Japonii) oraz Kokumin Minshutō (Partia Demokratyczna Obywateli), deklarują poparcie dla rewizji konstytucji, co zwiększa szanse

---

⁷ Kantei [Rezydencja Premiera], *Kishida Naikaku Sōri Daijin kisha kaiken* [Konferencja prasowa Prezesa Rady Ministrów Kishidy], 14.07.2022, https://www.kantei.go.jp/jp/101_kishida/statement/2022/0714kaiken.html (dostęp: 22.07.2022).

⁸ W sondażu stacji NNN i największego dziennika japońskiego „Yomiuri Shinbun” aż 86% respondentów potwierdziło pozytywną korelację pomiędzy wynikiem głosowania a zamachem (NTV, *Seron chōsa* [Badania opinii publicznej], lipiec 2022, <https://www.ntv.co.jp/yoron/> (dostęp: 22.07.2022)). Zupełnie inaczej odpowiedzieli jednak respondenci w badaniu agencji Kyodo News, w którym tylko 15,1% potwierdziło, że zamach miał wpływ na ich głosowanie (*Japan Cabinet's approval rating rises to highest 63.2% after vote*, Kyodo News, 12.07.2022, <https://english.kyodonews.net/news/2022/07/95dd8cdad883-urgent-kishida-cabinets-approval-rating-rises-to-highest-632-after-vote.html> (dostęp: 22.07.2022)). Różnica prawdopodobnie wynika ze sposobu zadania pytania, w pierwszym wypadku było to pytanie ogólne (czy zamach wpłynął na głosowanie?), a w drugim – pytanie szczegółowe (czy incydent miał wpływ na Pani/Pana głosowanie?).

⁹ *Sangjin senkyo, yotō wa kaisen kabansū e kenchō* [Wybory do izby wyższej, rządząca partia na drodze do zdobycia większości], „Nihon Keizai Shinbun”, 5.07.2022, <https://www.nikkei.com/article/DGXZQOUA05BTJ0V00C22A7000000/> (dostęp: 22.07.2022).

Kishidy na realizację planu Abego. Premier jest w komfortowej sytuacji, gdyż kolejne wybory czekają go dopiero za 3 lata, chyba że sam zdecyduje się wcześniej na rozwiązanie parlamentu.

Polityka zagraniczna

Rewizja konstytucji miała być ukoronowaniem reform premiera Abego w obszarze polityki zagranicznej i obronności, którą określał mianem „proaktywnego wkładu w pokój międzynarodowy”. Niemniej jednak nawet na tym etapie jego spuścizna jest niekwestionowana¹⁰ i śmiało można powiedzieć, że dzięki podjętym przez niego decyzjom nastąpiło przejście od doktryny Yoshidy do doktryny Abego¹¹. Doktryna Yoshidy, zwana tak od nazwiska głównego architekta powojennej Japonii, premiera Yoshidy Shigeru (w latach 1946–1947 i 1948–1954), zakładała: po pierwsze, koncentrację na rozwoju gospodarczym i ograniczeniu roli Japonii w stosunkach międzynarodowych do relacji ekonomicznych; po drugie, poleganie w sferze bezpieczeństwa na parasolu obronnym USA; po trzecie, ograniczenie wydatków na zbrojenia, którego pułap ustalono na poziomie 1% PKB (formalnie w 1976 r.); po czwarte, zakaz eksportu broni (ustanowiony formalnie w 1967 r.)¹²; a po piąte, przyjęcie tzw. trzech zasad antynuklearnych (*bikaku sangensoku*): nieposiadanie, nieprodukowanie oraz zakaz wwożenia na terytorium Japonii broni nuklearnej. Premier Abe zmienił lub silnie zmodyfikował wszystkie zasady¹³.

---

¹⁰ *The Legacy of Shinzo Abe & the Aftermath of His Assassination*, „Japan Society”, 14.07.2022, <https://www.japansociety.org/business-and-policy/events/the-legacy-of-shinzo-abe-and-the-aftermath-of-his-assassination> (dostęp: 15.07.2022); S. Nagy, *Abe's legacy will endure in shaping the Indo-Pacific*, „Asia Times”, 14.07.2022, https://asiatimes.com/2022/07/abes-legacy-will-endure-in-shaping-the-indo-pacific/?amp_markup=1 (dostęp: 22.07.2022); M. Green, T. Kotani, B. Kausikan, H. Akita, *Shinzo Abe's Legacy and the Changing Landscape in Asia*, 26.07.2022, <https://www.youtube.com/watch?v=ti7VhZuywtc> (dostęp: 27.07.2022).

¹¹ Zob. np. M. Green, *The Line of Advantage. Japan's Grand Strategy in the Era of Abe Shinzo*, Columbia University Press, New York 2022; *Japan's Foreign and Security Policy under the "Abe Doctrine": New Dynamism or New Dead End?*, ed. C. Hughes, Basingstoke 2015.

¹² Przyjęte przez gabinet Satō Eisaku Trzy zasady eksportu broni zostały wzmocnione przez gabinet Miki Takeo w 1976 r. całkowitym zakazem eksportu broni oraz powiązanego sprzętu. W latach 80. i 90. XX wieku umożliwiono częściowo ekspert niektórych technologii, lecz tylko na zasadzie wyjątków od ogólnej zasady.

¹³ Ostatnia zasada formalnie obowiązuje, choć wiadomo, że w amerykańskich bazach wojskowych w Japonii taka broń nie tylko się znajdowała, ale podpisano w tej sprawie tajne porozumienie w 1960 r.; zob. np. T. Nishiyama, *Okinawa mitsuyaku* [Tajne porozumienie w sprawie Okinawy], Tokyo 2007; G.R. Packard, *The United States-Japan Security Treaty at 50*, „Foreign Affairs”, March/April 2010, <https://www.foreignaffairs.com/articles/japan/2010-03-01/united-states-japan-security-treaty-50> (dostęp: 22.07.2022).

Partnerstwo w sojuszu z USA

Sojusz ze Stanami Zjednoczonymi stanowił i stanowi główny filar polityki zagranicznej oraz obronnej Japonii od zakończenia okupacji amerykańskiej¹⁴ w kwietniu 1952 r. We wrześniu 1951 r. Japonia podpisała Traktat o bezpieczeństwie w San Francisco (razem z traktatem pokojowym), a następnie obowiązujący do dziś Traktat o współpracy i bezpieczeństwie, który w styczniu 1960 r. sygnował dziadek Abe-go, premier Kishi Nobusuke. Premier Abe chciał przekształcić ten zdecydowanie asymetryczny sojusz w bardziej partnerski, w którym Japonia ponosiłaby większą odpowiedzialność za swą obronność. Musiał pokonać w tym celu przeszkody natury politycznej, prawnej, kulturowo-tożsamościowej, a także strukturalnej. Zaczął od tych ostatnich.

W trakcie pierwszej kadencji, w 2006 r.¹⁵ Abe doprowadził do przyjęcia ustawy o referendum narodowym w sprawie rewizji konstytucji¹⁶, która nie była zmieniana od czasu uchwalenia w 1946 r. (weszła w życie 3 maja 1947 r.). Jednym z najbardziej kontestowanych elementów tej konstytucji jest art. 9, który silnie ogranicza możliwości rozwoju sił zbrojnych (samoobrony) Japonii¹⁷. Aby wprowadzić poprawki do konstytucji, potrzebny był akt prawny precyzujący ogólny zapis art. 96 konstytucji o możliwości jej nowelizacji. Do 2007 r. żaden z poprzednich premierów nie był w stanie przeforsować takiej ustawy.

Kolejne reformy strukturalne Abe podjął w drugiej kadencji, która trwała 8 lat i 8 miesięcy. W ten sposób stał się najdłużej sprawującym urząd premiera politykiem od czasów wprowadzenia systemu gabinetowego w Japonii w 1885 r.¹⁸ Tak długi okres premierostwa przyczynił się niewątpliwie do sukcesów Abe-go, który dokończył centralizację struktur władzy, rozpoczętej jeszcze w latach 90. przez premiera Hashimoto Ryūtarō (1996–1998), skonsolidowanej następnie przez Koizumiego Jun'ichirō (2001–2006) na początku XXI wieku. W 2012 r. w Urzędzie Gabinetu, czyli bezpośrednio pod swoją kontrolą, utworzył Biuro ds. Personelu (Naikaku Jinjikyoku) oraz Radę Bezpieczeństwa Narodowego (Kokka Anzen Hoshō Kaigi). Biuro ds. Personelu pozwoliło premierowi na nominację biurokratów na kluczowe stanowiska administracyjne w ministerstwach. Była to istna rewolucja w dotychczasowych praktykach

---

¹⁴ Choć okupacją formalnie kierowały wojska alianckie, *de facto* była okupacją amerykańską.

¹⁵ Kadencja ta zakończyła się niespełna rok później ze względu na problemy zdrowotne oraz przegrane wybory do izby wyższej.

¹⁶ Naikakufu [Urząd Gabinetu], „*Kokumin tōbyōhō*” *nan darō?* [Czym jest „Ustawa o referendum narodowym?”], 19.05.2021, <https://www.gov-online.go.jp/useful/article/200802/3.html> (dostęp: 23.07.2022).

¹⁷ Zob. Konstytucja Japonii, <https://www.pl.emb-japan.go.jp/relations/konstytucja.htm> (dostęp: 22.07.2022).

¹⁸ System gabinetowy poprzedził konstytucję Meiji z 1890 r. Do 1946 r. Rada Ministrów pozostała organem pozakonstytucyjnym, co przyczyniło się do osłabienia pozycji premiera.

elitarnej biurokracji japońskiej, która według wielu ekspertów *de facto* rządziła Japonią od okresu Meiji¹⁹. Natomiast Rada Bezpieczeństwa Narodowego, wzorowana na amerykańskiej National Security Council, stała się głównym organem decyzyjnym w sprawie polityki zagranicznej i bezpieczeństwa, a w 2013 r. sformułowała pierwszą w historii Japonii Strategię bezpieczeństwa narodowego. Rada otrzymała silne zaplecze organizacyjne w postaci Sekretariatu Bezpieczeństwa Narodowego, w którym znalazło się ponad stu przedstawicieli wszystkich ministerstw, ułatwiając w ten sposób zarządzanie i komunikację pomiędzy resortami. W ten sposób Kantei (dosłownie rezydencja premiera), jak określa się władzę przewodniczącego Rady Ministrów, stał się silnym ośrodkiem decyzyjnym i przywódczym.

W ramach reform strukturalno-prawnych gabinetu²⁰ Abego przyjęły następnie wiele ustaw i nowelizacji, w tym ustawę o ochronie specjalnych tajemnic państwowych w 2013 r.²¹ czy pakiet ustaw o bezpieczeństwie w 2015 r.²², aby z jednej strony usprawnić funkcjonowanie sojuszu japońsko-amerykańskiego, z drugiej zwiększyć udział Japonii w działaniach na rzecz samoobrony oraz pomocy sojusznikom w sytuacjach zagrożenia. Jako pragmatyk i realista Abe nie zdecydował się ostatecznie na próbę rewizji konstytucji, negatywnie oceniając nastroje społeczne w tej kwestii oraz układ sił w parlamencie, ale za to doprowadził do zmiany interpretacji ustawy zasadniczej, uznając kontestowane od dawna prawo Japonii do kolektywnej samoobrony w 2014 r. W kwietniu tego samego roku gabinet Abego zerwał także z inną zasadą doktryny Yoshidy, a mianowicie zakazem eksportu broni. Zgodnie z nową Strategią bezpieczeństwa narodowego z 2013 r. rząd przyjął wówczas Trzy zasady transferu sprzętu i technologii obronnych²³, które określają warunki, na jakich taki eksport może się odbywać.

---

¹⁹ Skrajne stanowisko o dominacji biurokracji (np. T. Ikuta, *Kanryo, Japan's hidden government*, New York 2000, s. vii–viii; C. Johnson, *Japan, Who Governs? The Rise of the Developmental State*, Norton, New York 1995, s. 115–140) jest obecnie rzadkie, choć nadal podkreśla się znaczną rolę ministerstw w procesie kształtowania polityk.

²⁰ Formalnie Abe był prezesem czterech rad ministrów, pierwszej w latach 2006–2007 oraz trzech w latach 2012–2020, z których druga rada była przetasowana trzy razy, a czwarta rada dwa razy. Kantei [Rezydencja Premiera], *Archive*, https://japan.kantei.go.jp/archives_e.html (dostęp: 22.07.2022).

²¹ Cabinet Secretariat, *Overview of the Act on the Protection of Specially Designated Secrets (SDS)*, 2013, https://www.kantei.go.jp/jp/topics/2013/headline/houritu_gaiyou_e.pdf (dostęp: 15.07.2022).

²² Weszły w życie w marcu 2016 r. Government of Japan, *Japan's Legislation for Peace and Security*, 2016, <https://www.mofa.go.jp/files/000143304.pdf> (dostęp: 15.07.2022).

²³ MOFA, *The Three Principles on Transfer of Defense Equipment and Technology*, https://www.mofa.go.jp/fp/nsp/page1we_000083.html (dostęp: 22.07.2022).

Japonia jako światowy lider

Abe był nie tylko pragmatykiem i realistą, ale także wizjonerem, pierwszym takiej rangi w powojennej historii Japonii, próbując wypracować strategię rozwoju Japonii na następne 50–100 lat, jak zapowiadał już w 2007 r. w swoim *expose*²⁴. Zrywając z doktryną Yoshidy, uważał, że Japonia powinna stać się liderem światowym, by mieć wpływ na kształtowanie norm i reguł zmieniającego się porządku międzynarodowego. Porządek ten został zagrożony przez asertywne Chiny, totalitarną Koreę Północną, kryzys klimatyczny, globalną pandemię, a wreszcie agresję Rosji przeciw Ukrainie. Choć to ostatnie wydarzenie miało miejsce już po ustąpieniu z urzędu, Abe pozostawał jednym z najbardziej wpływowych polityków japońskich jako przywódca największej frakcji parlamentarnej PLD. Ponadto silnie kształtował debatę publiczną w Japonii, rozszerzając ją na tematy wcześniej uznawane za tabu. Był jednym z orędowników koncepcji tzw. zdolności uderzenia na bazę wroga (*enemy base strike capability*) i tym samym odejścia od doktryny „obrony wyłącznie defensywnej” (*senshu boei*), czyli innymi słowy – budowy zdolności defensywnych czy też zwiększenia budżetu obronnego do 2% PKB na wzór państw NATO²⁵. Abe popierał również otwarcie pomoc Tajwanowi w przypadku agresji chińskiej, wypowiadając słynne zdanie, że „sytuacja zagrożenia (*yūji*) dla Tajwanu oznacza sytuację zagrożenia dla Japonii”, czym zaskarbił sobie wdzięczność i zdobył uznanie zarówno wśród elit tajwańskich, jak i zwykłych obywateli, wywołując jednocześnie protesty ze strony Chin²⁶.

Swoją wizję świata i roli Japonii Abe przedstawił już w 2007 r. podczas wizyty w Indiach, podkreślając geopolityczne znaczenie oraz zbieżność (*confluence*) Oceanów Indyjskiego i Spokojnego, jednak dopiero w trakcie drugiej kadencji nabrała ona rozgłosu jako Wolny i Otwarty Indo-Pacyfik (Free and Open Indo-Pacific, FOIP)²⁷. Co ciekawe, wizję tę już jako strategię przejęły następnie Stany Zjednoczone w 2017 r. za prezydentury Donalda Trumpa, a także wiele innych państw i organizacji. Były

---

²⁴ Policy Speech by Prime Minister Shinzo Abe to the 166th Session of the Diet, 26.01.2007, https://japan.kantei.go.jp/abespeech/2007/01/26speech_e.html (dostęp: 25.07.2022).

²⁵ K. Moriyasu, *Abe leads charge for Japan to boost defense spending to 2% of GDP*, „Nikkei Asia”, 22.04.2022, <https://asia.nikkei.com/Politics/International-relations/Indo-Pacific/Abe-leads-charge-for-Japan-to-boost-defense-spending-to-2-of-GDP> (dostęp: 22.07.2022).

²⁶ FNN, *Abe moto shushō ni chokugeki! “Taiwan yūji wa Nihon yūji” hatsugen no shin’i wa* [Prosto z mostu do byłego premiera Abe! Co znaczy „zagrożenie Tajwanu będzie zagrożeniem dla Japonii”?], 8.12.2021, <https://www.fnn.jp/articles/-/282106> (dostęp: 22.07.2022); B. Hioe, *Across Party Lines, Taiwan Mourns Abe Shinzo*, „The Diplomat”, 14.07.2022, <https://thediplomat.com/2022/07/across-party-lines-taiwan-mourns-abe-shinzo/> (dostęp: 22.07.2022).

²⁷ MOFA, *Speech by Prime Minister Shinzo Abe at the Parliament of the Republic of India, “Confluence of the Two Seas”*, 22.07.2007, <https://www.mofa.go.jp/region/asia-paci/pmv0708/speech-2.html> (dostęp: 22.07.2022).

wśród nich: Australia²⁸, ASEAN w 2020 r., Francja w 2019 r., Niemcy w 2020 r. i inne państwa europejskie oraz Unia Europejska (UE) w 2022 r., choć należy pamiętać, że każdy z tych dokumentów różni się nieco pod względem rozumienia centralnej koncepcji²⁹. FOIP, kładąc nacisk na otwartość, wolność, porządek światowy oparty na prawie (*rule-based order*) oraz wartości demokratyczne, podkreślał znaczenie współpracy „podobnie myślących partnerów”, w tym szczególnie między Japonią, USA, Australią i Indiami. Współpraca pomiędzy tymi państwami przybrała kształt QUAD, czyli Czterostronnego Dialogu na rzecz Bezpieczeństwa, przy czym warto podkreślić, że nie jest to sojusz wojskowy *sensu stricto*, ale przede wszystkim forum współpracy w zakresie bezpośrednich wyzwań związanych z klęskami naturalnymi, kryzysem klimatycznym, bezpieczeństwem energetycznym i transportu morskiego czy pandemią³⁰.

Abe odbył ponad 80 podróży zagranicznych do 176 krajów³¹. Szczególną wagę przykładał do relacji z USA, ale rozwijał i rozszerzał również krąg państw o strategicznym znaczeniu, w tym przede wszystkim był nastawiony na współpracę ze wspomnianymi państwami QUAD, ASEAN, Wielką Brytanią i Unią Europejską. Chociaż oprócz USA żadne inne państwo nie zostało sojusznikiem traktatowym, to Japonia systematycznie rozszerza zakres współpracy w dziedzinie obronności z nowymi partnerami. W ostatnich latach podpisała paktów obronnych, w tym m.in. porozumienia o wzajemnym dostępie (*Reciprocal Access Agreements*) z Australią i Wielką Brytanią, a także kilka porozumień o strategicznym lub specjalnym strategicznym partnerstwie, np. z Indonezją w 2007 r. Ta sieciowa struktura bezpieczeństwa (*network security architecture*), rozwijana przez Japonię we współpracy z USA, ma stanowić przeciwwagę dla rosnącej potęgi Chin i zagrożenia nuklearnego płynącego z Korei Północnej oraz ze strony Rosji³².

Abe nie lekcewał jednak relacji z najbliższymi sąsiadami Japonii. Wręcz przeciwnie, uważał je za kluczowe dla bezpieczeństwa swego kraju. Zarówno wobec Chin, jak i Korei Południowej podejmował wiele prób naprawienia tych najtrudniejszych stosunków dwustronnych Japonii. W przypadku Chin można powiedzieć, że odniósł

---

²⁸ Australia już w 2012 r. wpisała pojęcie Indo-Pacyfiku w białej księdze dyplomacji (*Australia in the Asian Century White Paper*), choć dopiero *Biała Księga Obrony* z 2016 r. oraz *Biała Księga Dyplomacji* z 2017 r. zawierają odrębne podrozdziały i rozdziały.

²⁹ C. Pascal, *Indo-Pacific strategies, perceptions and partnerships*, London 2021.

³⁰ Y. Hosoya, FOIP 2.0: *The Evolution of Japan's Free and Open Indo-Pacific Strategy*, „Asia-Pacific Review” 2019, vol. 26, no. 1, s. 18–28; S. Nagy, *Post-Abe Indo-Pacific regional dynamics: A legacy beyond the man*, „Pacific Forum”, 14.07.2014, <https://pacforum.org/publication/pacnet-36-post-abe-indo-pacific-regional-dynamics-a-legacy-beyond-the-man> (dostęp: 22.07.2022).

³¹ MOFA, *Sōri daijin no gaikoku hōmon ichiran* [Lista wizyt zagranicznych premierów], https://www.mofa.go.jp/mofaj/kaidan/page24_000037.html (dostęp: 25.07.2022).

³² M. Dian, *Japan, South Korea and the rise of a networked security architecture in East Asia*, „International Politics” 2020, vol. 57, s. 185–207.

sukces, zwłaszcza gdy porównamy relacje japońsko-chińskie do roku 2012, gdy Abe przejmował stery rządu³³. Zyskał zaufanie prezydenta Xi Jinpinga, wielokrotnie spotykając się z nim oraz rozwijając współpracę gospodarczą, wojskową, dyplomatyczną, w zakresie inwestycji czy wymiany studentów³⁴. W 2018 r. weszło w życie porozumienie w sprawie mechanizmu komunikacji morskiej i powietrznej, które ma zapobiegać niezamierzonym konfliktom pomiędzy japońskimi siłami samoobrony i chińskimi siłami zbrojnymi³⁵. Gdyby nie pandemia, wizyta Abego w Pekinie w grudniu 2019 r. zostałyby zrewanżowana oficjalną wizytą Xi Jinpinga w Tokio na początku 2020 r. Jako pragmatyk i realista Abe uznawał, że należy dążyć do utrzymania dobrych stosunków z Chinami, gdyż Państwo Środka to nie tylko bezpośredni sąsiad Japonii i jej główny partner gospodarczy, ale także coraz bardziej znaczący gracz na arenie międzynarodowej. Zupełne rozdzielenie (*decoupling*) od Chin, czy to w dziedzinie gospodarki, czy polityki, o którym mówi się w Stanach Zjednoczonych, w przekonaniu Abego i innych polityków japońskich jest nierealistyczne i sprzeczne z interesami Japonii. Abe prowadził więc jednocześnie politykę przeciwważenia i zaangażowania³⁶.

W relacjach z Koreą Południową japoński premier początkowo także odniósł sukces. Udało mu się rozwiązać jedną z najtrudniejszych kwestii, kiedy podpisał w grudniu 2015 r. porozumienie w sprawie tzw. kobiet pocieszycielek (*ianfu*) z prezydent Park Geun-hye. Porozumienie to zostało jednak zerwane przez następcę, prezydenta Moon Jae-ina. Dwustronne kontakty japońsko-koreańskie osiągnęły wówczas najniższy poziom od lat, przekształcając się następnie w wojnę handlowo-polityczną³⁷. Wybrany w 2022 r. prezydent Yoon Suk-yeol aktywnie zaczął dążyć

---

³³ Nacjonalizacja wysp Senkaku przez rząd Nody Yoshihiko doprowadziła wówczas do politycznego impasu.

³⁴ Lista form współpracy zawiera np. Agreement on Cooperation for Maritime Search and Rescue, Japan-China Forum on Third Country Business Cooperation, Japan-China Innovation and Cooperation Dialogue, Memorandum on Enhancing Youth Exchange, etc.; zob. MOFA, *Prime Minister Abe Visits China*, 26.10.2018, https://www.mofa.go.jp/a_o/c_m1/cn/page3e_000958.html#section11 (dostęp: 15.07.2022).

³⁵ *Japan, China launch maritime-aerial communication mechanism*, „The Mainichi”, 8.06.2018, <https://mainichi.jp/english/articles/20180608/p2a/00m/0na/002000c> (dostęp: 22.07.2022).

³⁶ Na wieść o śmierci Abego, Xi przesłał na ręce premiera Kishidy kondolencje, w których pozytywnie ocenił starania Abego o poprawę stosunków chińsko-japońskich oraz potwierdził „osiągnięcie ważnego konsensusu w sprawie budowania relacji chińsko-japońskich na potrzeby nowej ery”; K. Nakazawa, *Analysis: Dramatic final curtain on special Abe-Xi relationship*, „Nikkei Asia”, 14.07.2022, <https://asia.nikkei.com/Editor-s-Picks/China-up-close/Analysis-Dramatic-final-curtain-on-special-Abe-Xi-relationship> (dostęp: 22.07.2022).

³⁷ W lipcu 2019 r. Japonia zmieniała przepisy, które *de facto* uniemożliwiły eksport pewnych strategicznych substancji i materiałów do Korei Południowej, a w sierpniu usunęła Koreę z listy uprzywilejowanych partnerów handlowych. W odwecie w sierpniu 2019 r. Korea Południowa ogłosiła wypowiedzenie porozumienia w sprawie przekazywania danych wywiadowczych (GSOMIA), do czego ostatecznie nie doszło.

do polepszenia stosunków z Japonią i rozwiązania palących problemów, w tym kwestii przymusowej pracy koreańskich obywateli w czasie wojny w Azji i Pacyfiku, która została uregulowana, według strony japońskiej, przez traktat pokojowy między Japonią a Koreą Południową z 1965 r., a którą podważył Sąd Najwyższy Korei Południowej w 2018 r.³⁸

Relacje z Rosją oceniane są prawdopodobnie najostrzej – jako porażka, zwłaszcza jeśli wziąć pod uwagę fakt, że Abe spotkał się w Władimirem Putinem 27 razy³⁹, więcej niż z jakimkolwiek innym przywódcą. Celem było rozwiązanie kwestii tzw. terytoriów północnych, czyli czterech wysp należących do Kuryli Południowych oraz podpisanie traktatu pokojowego kończącego ostatecznie stan wojny z czasów II wojny światowej. Wielu ekspertów uważa, że Abe był zbyt łagodny wobec Putina⁴⁰. Inni, patrząc z perspektywy konfliktu w Ukrainie i uwzględniając osobowość japońskiego premiera, twierdzą, że prawdopodobnie zdawał sobie sprawę z makiawelistycznej natury Putina, ale mimo to był przekonany o konieczności podejmowania prób dialogu⁴¹.

Wśród najczęściej przytaczanych przykładów silnego i skutecznego przywództwa politycznego japońskiego premiera na arenie międzynarodowej była jego inicjatywa w sprawie Partnerstwa Transpacyficznego (TPP)⁴², które w rzeczywistości uratował i reaktywował po tym, jak w 2017 r. nowo zaprzysiężony prezydent USA Donald Trump zapowiedział wycofanie się Stanów Zjednoczonych z tego przedsięwzięcia. Abe podjął wysiłek utrzymania porozumienia, które obecnie funkcjonuje jako TPP11 lub CPTPP, czyli Kompleksowe i Progresywne Partnerstwo Transpacyficzne

---

³⁸ MOFA, *Regarding the Decision by the Supreme Court of the Republic of Korea, Confirming the Existing Judgments on the Japanese Company*, 30.10.2018, https://www.mofa.go.jp/press/release/press4e_002204.html (dostęp: 22.07.2022); S. *Korean Supreme Court's forced labor ruling risks Japan ties, puts Pres. Moon on spot*, „The Mainichi”, 31.10.2018, <https://mainichi.jp/english/articles/20181031/p2a/00m/0na/020000c> (dostęp: 24.07.2022).

³⁹ Zob. np. J. Walker, H. Azuma, *Shinzo Abe's Unfinished Deal with Russia*, „War on the Rocks”, 11.09.2020, <https://warontherocks.com/2020/09/shinzo-abes-unfinished-deal-with-russia/> (dostęp: 22.07.2022); M. Green, *Shinzo Abe's Legacy and the Changing Landscape in Asia*, 26.07.2022, <https://www.youtube.com/watch?v=ti7VhZuywtc> (dostęp: 27.07.2022); H. Samejima, *Pūchin to 27 kai mo kaidan shita no ni...* [Mimo że spotkał się z Putinem 27 razy...], „President Online”, 16.03.2022, <https://president.jp/articles/-/55623?page=1> (dostęp: 24.07.2022).

⁴⁰ Zob. R. Sahashi [profesor z Uniwersytetu Tokijskiego], *The Legacy of Shinzo Abe & the Aftermath of His Assassination*, 14.07.2022, <https://www.youtube.com/watch?v=BEXB8wu2FJ8> (dostęp: 24.07.2022).

⁴¹ Zob. G.L. Curtis [profesor z Uniwersytetu Columbia], *The Legacy of Shinzo Abe & the Aftermath of His Assassination*, 14.07.2022, <https://www.youtube.com/watch?v=BEXB8wu2FJ8> (dostęp: 24.07.2022).

⁴² Zob. Wendy Cutler, pełniąca obowiązki Przedstawiciela Handlowego USA podczas negocjacji w sprawie TPP, *Shinzo Abe's Vision and Legacy*, 13.07.2022, <https://www.youtube.com/watch?v=v8O-Q8qs08I> (dostęp: 22.07.2022).

(Comprehensive and Progressive Trans Pacific Partnership). Co więcej, premierowi udało się doprowadzić do ratyfikacji TPP w japońskim parlamencie wbrew bardzo silnemu oporowi lobby rolniczego, które od lat blokowało liberalizację rynku rolniczego⁴³. W dużej mierze przeforsowanie tego projektu było zasługą umiejętnego wykorzystania przez premiera narzędzi administracyjnych i nowych struktur władzy, co jest określane mianem polityki Kantei lub silnego przywództwa Kantei⁴⁴.

Wiele innych inicjatyw Abego odbiło się głośnym echem na świecie i zostało wdrożonych bezpośrednio lub pośrednio, w tym na przykład Partnerstwo na rzecz Infrastruktury Jakości (Quality Infrastructure), ogłoszone przez premiera w 2015 r. w Tokio podczas XXI Międzynarodowej Konferencji na rzecz Przyszłości Azji⁴⁵, Strategia Błękitnego Oceanu (Blue Ocean Strategy) czy Swobodny i Bezpieczny Przepływ Danych (Data Free Flow with Trust, DFFT) przedstawione podczas szczytu G20 w 2019 r. w Osace⁴⁶.

Abenomika i Womenomika

Ocena reform krajowych, w tym flagowego programu ekonomicznego o nazwie Abenomika (*Abenomikusu*), jest dużo bardziej skomplikowana i niejednorodna⁴⁷. Z jednej strony ekonomiści podkreślają, że z trzech tzw. strzał, czyli głównych filarów tej reformy – fiskalnej, monetarnej i strukturalnej, tylko druga przyniosła pewne rezultaty (trzykrotny wzrost cen giełdowych, wzrost liczby miejsc pracy, wzrost PKB czy zakończenie deflacji), podczas gdy dwie pozostałe osiągnęły znacznie gorsze wyniki⁴⁸. W kwestii reform strukturalnych niektórzy wysoko oceniają liberalizację wspomnianego rynku rolniczego (w ramach TPP)⁴⁹. Podobnie wygląda ocena tzw. Womenomiki (*Womenomics*), czyli polityki zwiększenia udziału kobiet w życiu gospodarczo-społecznym, w tym polepszenia warunków ich zatrudnienia i pozycji

---

⁴³ Zob. K. Żakowski, B. Bochorodycz, M. Socha, *Japan's Foreign Policy Making*, Cham 2018, rozdz. 11.

⁴⁴ Na temat dyplomacji Kantei zob. T. Shinoda, *Koizumi Diplomacy*, Seattle 2017.

⁴⁵ MOFA, *Announcement of "Partnership for Quality Infrastructure: Investment for Asia's Future"*, 21.05.2015, https://www.mofa.go.jp/policy/oda/page18_000076.html (dostęp: 25.07.2022).

⁴⁶ MOFA, *Japan's "MARINE Initiative" toward Realization of the Osaka Blue Ocean Vision*, 20.08.2021, https://www.mofa.go.jp/ic/ge/page25e_000317.html (dostęp: 22.07.2022).

⁴⁷ Zob. np. K. Nakano, *Shinzo Abe Failed to Rearm Japan. Let's Keep It That Way*, „New York Times”, 20.07.2022; M. Green, *Shinzo Abe's Legacy...*

⁴⁸ N. Yoshino, *Japan after Abe: Political stability under threat?*, „Nikkei Asia”, 13.07.2022; Y. Oshima, Y. Saito, M. Ban, *Japan economy changed course with Abe's policy: U.S. economists*, „Nikkei Asia”, 15.07.2022.

⁴⁹ G.L. Curtis, *The Legacy of Shinzo Abe...*

na rynku pracy⁵⁰. Pomimo nie najlepszych rezultatów w tym względzie wielu przyznaje, że osiągnięciem było samo podjęcie i włączenie tych kwestii do programu reform, które będą zapewne kontynuowane⁵¹.

Kontrowersje

Krytyka premiera Abego koncentruje się na jego konserwatywnych poglądach i nacjonalistycznych inklinacjach oraz rewizjonizmie historycznym. W 2013 r. premier odwiedził kontrowersyjną świątynię Yasukuni, która od okresu Meiji stanowi miejsce oddawania hołdu wszystkim poległym w czasie wojen, wojskowym i cywilom. Kontrowersje wynikają z tego, że są tam pochowani również zbrodniarze wojenni osądzeni przez trybunał tokijski. Abe, podobnie jak wcześniej premier Koizumi Jun'ichirō, twierdził, że jego wizyta to jedynie hołd złożony poległym w intencji pokoju i ma charakter zdecydowanie antywojenny⁵². Ponadto, krytycznie oceniano członkostwo Abego w nacjonalistycznej organizacji Nippon Kaigi (Rada Japonii), choć jej realny wpływ na politykę pozostaje raczej wątpliwy⁵³.

Abe z pewnością był politykiem konserwatywnym i zabiegał o poparcie kręgów prawicowych, ale był przede wszystkim pragmatykiem i realistą. Usilnie dążył do poprawienia relacji z Chinami i Koreą Południową, jak wspomniano wyżej. Utrzymał ponadto oficjalną wykładnię rządu Japonii w sprawie japońskiej agresji i ekspansji terytorialnej z lat 30. i 40. XXI wieku. Wykładnia ta została przyjęta m.in. w formie oświadczenia Murayamy (*Murayama danwa*) w 1995 r. z okazji 50. rocznicy zakończenia wojny, choć i w tej kwestii nie brakuje kontrowersji⁵⁴. Razem z prezydentem Barakiem Obamą odwiedził zarówno Hiroshimę, jak i Pearl Harbour⁵⁵. Była to

---

⁵⁰ Abe zainicjował także konferencję World Assembly for Women (WAW). MOFA, https://www.mofa.go.jp/fp/hr_ha/page23e_000493.html (dostęp: 22.07.2022).

⁵¹ N. Yoshino, *Japan after Abe...*

⁵² BBC, *Japan PM Shinzo Abe visits Yasukuni WW2 shrine*, 26.12.2013, <https://www.bbc.com/news/world-asia-25517205> (dostęp: 22.07.2022).

⁵³ D. Shibuichi, *The Japan Conference (Nippon Kaigi): An Elusive Conglomerate*, „East Asia” 2017, vol. 34, s. 179–196.

⁵⁴ Prof. Mike Mochizuki z George Washington University twierdzi, że Abe w deklaracji z okazji 75. rocznicy zakończenia II wojny światowej tylko powierzchownie utrzymał wykładnię Murayamy; M. Mochizuki, *Japan: Contested History and Identity Conflict [w:] Memory, Identity, and Commemorations of World War II: Anniversary Politics in Asia Pacific*, eds. D. Yang, M. Mochizuki, Lanham – Boulder – New York 2019, s. 37–53.

⁵⁵ Media krytykowały wprawdzie fakt, że ani prezydent, ani premier bezpośrednio nie wyrazili przeprosin; BBC, *Japan PM Shinzo Abe offers Pearl Harbor condolences*, 28.12.2016, <https://www.bbc.com/news/world-asia-38438714> (dostęp: 22.07.2022).

pierwsza wspólna wizyta obu głów państwa w tych symbolicznych dla każdego z sojuszników miejscach⁵⁶.

Premier Abe nie uniknął skandali korupcyjnych, z których dwa największe mocno zagroziły jego pozycji, choć ostatecznie nie został postawiony w stan oskarżenia. Były to sprawy Morimoto Gakuen (Szkoła Morimoto) – dotycząca sprzedaży gruntów państwowych po zaniżonej cenie szkole, która przyjęła nacjonalistyczną podstawę programową oraz Sakura o Miru Kai (Spotkania przy Kwitnącej Wiśni) – dotycząca nagradzania sponsorów PLD oraz Abego udziałem w dorocznych spotkaniach rządowych opłacanych ze skarbu państwa.

Sylwetka premiera

Niewielu polityków japońskich wywoływało i wywołuje tak silne, czasami wręcz skrajne emocje⁵⁷. Z jednej strony wiązało się to zapewne ze stylem silnego przywództwa Abego, z drugiej – z jego koligacjami rodzinnymi. Abe należał do politycznego klanu o długich tradycjach. Jego dziadek po kądzieli, premier Kishi Nobusuke, doprowadził do podpisania Traktatu o współpracy i bezpieczeństwie z USA pomimo silnych protestów społecznych. Krytycy Abego podkreślali, że Kishi był zbrodniarzem wojennym, choć formalnie nigdy nie został skazany, a były premier podzielał jego poglądy, zwłaszcza w kwestii rewizji konstytucji⁵⁸. Jego ojciec, Abe Shintarō, który piastował wiele ważnych stanowisk, w tym m.in. tekę ministra spraw zagranicznych, był typowany na kolejnego premiera, ale przeszkodziły temu choroba i jego przedwczesna śmierć. Doświadczenia polityczne Abe Shinzō zbierał jako sekretarz ojca, a po jego śmierci w wieku 37 lat został wybrany do parlamentu. Gdy w 2006 r. po raz pierwszy został premierem, przejmując stery po niezwykle popularnym polityku Koizumim Jun'ichirō, był najmłodszym premierem w dziejach Japonii i jednym z pierwszych urodzonych po wojnie (i zakończeniu okupacji). Biologiczny brat Abego, Kishi Nobuo (adoptowany przez krewnych z linii Kishich) pełnił funkcję ministra obrony w jego gabinecie.

---

⁵⁶ Obama był pierwszym prezydentem USA, który udał się do Hiroshimy, a Abe był pierwszym, który odwiedził Muzeum Okrętu USS Arizona w Pearl Harbor, choć dwóch innych premierów Japonii (Hatoyama Ichirō i Kishi Nobusuke) wcześniej odbyło wizyty do Pearl Harbor.

⁵⁷ *Hibansha ni bangeki „komna hitotachi” korona kiki, Abeshi no daishō* [Kontratak na krytyków „co za ludzie”, kryzys pandemiczny, pochwała Abe], „Asahi Shinbun”, 17.03.2021, <https://www.asahi.com/articles/ASP3H54ZRP38UTFK01P.html> (dostęp: 22.07.2022).

⁵⁸ *Abe, powerful former prime minister, leaves divided legacy*, „The Asahi Shinbun”, 9.07.2022, <https://www.asahi.com/ajw/articles/14665421> (25.07.2022). O podziwie dla dziadka, jego długofalowym i strategicznym myśleniu, wysiłku na rzecz odbudowy Japonii oraz stosunku do konstytucji pisze sam Abe w swej szeroko komentowanej książce pt. *Atarashi kuni e, utsukushi kuni e, kanzen-ban* [Ku nowemu krajowi, ku pięknemu krajowi (pełna wersja)], Tokyo 2013.

Abe był krytykowany przez opozycję za dyktatorski styl i forsowanie własnych idei, co godziło w zdecydowanie konsensualny charakter podejmowania decyzji w Japonii. Z kolei zwolennicy popierali premiera za te same cechy, wysoko oceniając jego zdecydowane przywództwo, jasną wizję politycznych celów oraz nieugięte stanowisko nawet w obliczu krytyki. Motto Abego *fudōshin* (niewzruszony/stały) nawiązuje do takiego postrzegania roli lidera przez niego samego⁵⁹. Silne przywództwo oraz zdolności polityczne pozwoliły mu utrzymać się przy władzy najdłużej w dziejach Japonii, co było niebywałym osiągnięciem, jeżeli weźmiemy pod uwagę fakt, że średnia długość gabinetów od zakończenia wojny w 1945 r. do początku drugiej kadencji Abego w 2012 r. to niewiele ponad 2 lata⁶⁰. O zdolnościach politycznych świadczy również fakt, że Abe kontrolował największą (liczącą ponad dziewięćdziesięciu polityków) wewnątrzpartyjną frakcję Seiwa Seisaku Kenkyūkai (dosł.: Grupa Badawcza ds. Polityk). Dzięki temu nie tylko tak długo pozostał u steru władzy, ale także wpływał na politykę kolejnych gabinetów: Sugi Yoshihide, wcześniej wiernego szefa gabinetu Abego, a następnie premiera Kishidy Fumio, jego długoletniego ministra spraw zagranicznych.

Wysoce emocjonalny stosunek do premiera zauważalny był również w momencie, kiedy rozeszła się wieść o zamachu, a potem o jego śmierci. W wielu miastach Japonii tłumy ludzi w różnym wieku zaczęły się gromadzić w *ad hoc* utworzonych miejscach pamięci, by złożyć kwiaty, stojąc czasami w bardzo długich kolejkach, a nawet w deszczu. Na trasie ze świątyni do krematorium podczas formalnie prywatnego pogrzebu zgromadziły się spontanicznie ogromne tłumy⁶¹. Rząd ostatecznie postanowił zorganizować jesienią 2022 r. pogrzeb państwowy (*kokusō*). Wcześniej tylko premier Yoshida Shigeru został uhonorowany w ten sposób⁶². Ostry sprzeciw wobec tej decyzji wyrazili przeciwnicy Abego oraz część opozycji, wnosząc nawet pozew do sądu w tej sprawie⁶³. Sądząc jednak po dotychczasowych reakcjach społecznych, można przypuszczać, że oficjalne uroczystości zaplanowane na jesień 2022 r. zgromadzą tłumy zwolenników i wielbicieli byłego premiera.

⁵⁹ Kantei [Rezydencja Premiera], Facebook, „fudōshin” watashi no sukina kotoba desu [„niewzruszony”, to moje ulubione słowo], wpis z 10.04.2013, <https://www.facebook.com/sourikan-tei/photos/> (dostęp: 25.07.2022).

⁶⁰ Okres ten skraca się lub wydłuża w zależności od przyjętych ram czasowych. Kantei [Rezydencja Premiera], *Archive*, https://japan.kantei.go.jp/archives_e.html (dostęp: 22.07.2022).

⁶¹ *Abe moto shushō kokubetsushiki* [Ceremonia pożegnania byłego premiera Abego], Nippon TV News, 13.07.2022, <https://www.youtube.com/watch?v=eHmHPLueG8w> (dostęp: 25.07.2022).

⁶² Kilku innych premierów zostało uhonorowanych uroczystościami quasi-państwowymi, np. Nakasone Yasuhiro.

⁶³ Zob. np. *Civic group asks court to halt state funeral for ex-PM Abe*, „Kyodo News”, 22.07.2022, <https://english.kyodonews.net/news/2022/07/e58a3cb2e28f-civic-group-asks-court-to-halt-state-funeral-for-ex-pm-abe.html> (dostęp: 22.07.2022); J. Miyama, *Utarete shinda koto wa riyū ni naranai...* [Nie wystarczy, że został postrzelony i zmarł...], „PRESIDENT Online”, 19.07.2022, <https://president.jp/articles/-/59690?page=1> (dostęp: 22.07.2022).

Ocena międzynarodowa

Śmierć Abego spotkała się z silnym oddźwiękiem nie tylko w Japonii. Na niespotykaną dotąd skalę do Tokio i ambasad Japonii na całym świecie popłynęły zarówno oficjalne depesze z kondolencjami, jak i prywatne, silnie nacechowane emocjonalnie listy, pojawiły się wpisy bardzo wielu przywódców światowych oraz prywatnych osób. Premierowi Abemu udało się nawiązać bliskie relacje z najważniejszymi światowymi liderami, w tym np. premierem Indii Narendą Modim, który na wieść o jego śmierci ogłosił dzień żałoby w Indiach, z prezydent Tajwanu Tsai Ing-wen, która nakazała opuszczenie flag do połowy masztu na jego cześć oraz wysłała swego zastępcę bezpośrednio do Japonii⁶⁴, z wszystkimi prezydentami USA⁶⁵, szczególnie zaś z Donaldem Trumpem, byłym premierem Malezji Mahathirem bin Muhamadem⁶⁶ oraz wieloma innymi. Przyczyniła się do tego na pewno długość kadencji Abego oraz jego osobowość. Wiele osób wspomina w Japonii i poza jej granicami, że był lojalnym przyjacielem, uroczym i angażującym rozmówcą oraz uważnym słuchaczem⁶⁷. Miał przy tym poczucie humoru i dystans do siebie, czego przykładem było jego pojawienie się w przebraniu Mario w 2016 r. na olimpiadzie w Rio de Janeiro⁶⁸, gdzie promował w ten sposób olimpiadę w Tokio, pierwotnie zaplanowaną na 2020 r. Warto podkreślić, że nigdy wcześniej żaden japoński polityk nie był tak znany i poważany poza granicami Japonii.

Podsumowanie

Abe z pewnością był politykiem dużego formatu, budzącym często silne, a nawet skrajne emocje ze względu na swój zdecydowany styl przywództwa i podejmowane reformy. Był też obrazoburcą, jak nazwał go Tobias Harris, autor wydanej

⁶⁴ Wiceprezydent Lai Ching-te to najwyższej rangi polityk tajwański, który odwiedził Japonię od 1972 r.

⁶⁵ Prezydent Joe Biden wysłał do Tokio z kondolencjami sekretarza stanu, Antony'ego Blinkena.

⁶⁶ 97-letni Mahathir zdecydował się nawet na przyjazd do Japonii, aby osobiście złożyć kondolencje żonie Akie; *Mahathir Mohamad pays condolences to Akie Abe in Tokyo*, „Nikkei Asia”, 15.07.2022, <https://asia.nikkei.com/Politics/Shinzo-Abe/Mahathir-Mohamad-pays-condolences-to-Akie-Abe-in-Tokyo> (dostęp: 22.07.2022).

⁶⁷ Zob. np. M. Turnbull, *This is why the world will miss Shinzo Abe* „Asia Nikkei”, 29.08.2020, <https://asia.nikkei.com/Opinion/This-is-why-the-world-will-miss-Shinzo-Abe> (dostęp: 24.07.2022); N. Modi, *PM Modi remembers his friend Shinzo Abe*, „The Indian Express”, 9.07.2022, <https://indianexpress.com/article/opinion/columns/pm-modi-remembers-his-friend-shinzo-abe-8018068/> (dostęp: 25.07.2022); T. Taniguchi, *Former adviser: Honoring Abe is my last service to him*, CNN, 8.07.2022, <https://edition.cnn.com/videos/world/2022/07/08/shinzo-abe-political-legacy-japan-tomohiko-taniguchi-intv-hill-sciutto-nram.cnn> (dostęp: 26.07.2022).

⁶⁸ IOC, *PM Abe Shinzo steals the show in Rio*, 2016, <https://olympics.com/en/video/japan-pm-abe-shinzo-steals-the-show-in-rio?uxreference=playlist> (dostęp: 23.07.2022).

w 2020 r. biografii premiera, bowiem wykraczał poza przyjęte ramy dyskursu i przełamывał polityczne tabu. Ocena jego spuścizny zdaje się dużo bardziej kontrowersyjna w samej Japonii niż na świecie, gdzie był postrzegany jako „jeden z najbystrzejszych strategicznych umysłów swojego pokolenia, lider myśli transformacyjnej, który podniósł globalny status Japonii jako potężny orędownik porządku międzynarodowego opartego na prawie”, a jego nazwisko należało do „najbardziej cenionych (...) w korytarzach władzy w stolicach Indo-Pacyfiku”⁶⁹.

Pytanie, jaki wpływ będzie miała śmierć Abego na sytuację polityczną Japonii, pozostaje otwarte. Niewątpliwie jego odejście zaburzyło układ sił politycznych w Partii Liberalno-Demokratycznej, pozabawiając największą frakcję lidera. W naturalny sposób doprowadzi to zapewne do walki o przywództwo frakcyjne, ale i partyjne. Premier Kishida stracił jednocześnie najsilniejszego rywala i największego sprzymierzeńca, który pomagał mu kontrolować partię oraz wpływać na dyskurs polityczny kraju. Próżnia polityczna, którą po sobie pozostawił Abe, stanowi zatem zarówno szansę, jak i wyzwanie dla gabinetu Kishidy. Ocena dokonań tragicznie zmarłego premiera będzie się zapewne zmieniać wraz z upływem czasu. Na tym etapie jedno jest pewne – trudno będzie komukolwiek zastąpić go w najbliższej przyszłości.

Literatura

- Abe moto shushō kokubetsushiki* [Ceremonia pożegnania byłego premiera Abe], Nippon TV News, 13.07.2022, <https://www.youtube.com/watch?v=eHmHPLueG8w> (dostęp: 25.07.2022).
- Abe Shinzo, *Atarashi kuni e, utsukushi kuni e, kanzenban* [Ku nowemu krajowi, ku pięknemu krajowi (pełna wersja)], Tokyo 2013.
- Abe, powerful former prime minister, leaves divided legacy*, „The Asahi Shinbun”, 9.07.2022, <https://www.asahi.com/ajw/articles/14665421> (25.07.2022).
- Basu T., *Abe Shinzo: A Pivotal Chapter in India-Japan Relations*, „The Diplomat”, 13.07.2022, <https://thediplomat.com/2022/07/abe-shinzo-a-pivotal-chapter-in-india-japan-relations/> (dostęp: 21.07.2022)
- BBC, *Japan PM Shinzo Abe offers Pearl Harbor condolences*, 28.12.2016, <https://www.bbc.com/news/world-asia-38438714> (dostęp: 22.07.2022).
- BBC, *Japan PM Shinzo Abe visits Yasukuni WW2 shrine*, 26.12.2013, <https://www.bbc.com/news/world-asia-25517205> (dostęp: 22.07.2022).
- Cabinet Secretariat, *Overview of the Act on the Protection of Specially Designated Secrets (SDS)*, 2013, https://www.kantei.go.jp/jp/topics/2013/headline/houritu_gaiyou_e.pdf (dostęp: 15.07.2022).
- Civic group asks court to halt state funeral for ex-PM Abe*, Kyodo News, 22.07.2022, <https://english.kyodonews.net/news/2022/07/e58a3cb2e28f-civic-group-asks-court-to-halt-state-funeral-for-ex-pm-abe.html> (dostęp: 22.07.2022).

---

⁶⁹ T. Basu, *Abe Shinzo: A Pivotal Chapter in India-Japan Relations*, „The Diplomat”, 13.07.2022, <https://thediplomat.com/2022/07/abe-shinzo-a-pivotal-chapter-in-india-japan-relations/> (dostęp: 21.07.2022)

- Curtis G.L., *The Legacy of Shinzo Abe & the Aftermath of His Assassination*, 14.07.2022, <https://www.youtube.com/watch?v=BEXB8wu2FJ8> (dostęp: 24.07.2022).
- Cutler W., *Shinzo Abe's Vision and Legacy*, 13.07.2022, <https://www.youtube.com/watch?v=v8O-Q8qs08I> (dostęp: 22.07.2022).
- Dian M., *Japan, South Korea and the rise of a networked security architecture in East Asia*, „International Politics” 2020, vol. 57, s. 185–207.
- FNN, *Abe moto shushō ni chokugeki! “Taiwan yūji wa Nihon yūji” hatsugen no shin’i wa* [Prosto z mostu do bylego premiera Abe! Co znaczy „zagrożenie Tajwanu będzie zagrożeniem dla Japonii?”], 8.12.2021, <https://www.fnn.jp/articles/-/282106> (dostęp: 22.07.2022).
- Government of Japan, *Japan's Legislation for Peace and Security*, 2016, <https://www.mofa.go.jp/files/000143304.pdf> (dostęp: 15.07.2022).
- Green M., Kotani T., Kausikan B., Akita H., *Shinzo Abe's Legacy and the Changing Landscape in Asia*, 26.07.2022, <https://www.youtube.com/watch?v=ti7VhZuywtc> (dostęp: 27.07.2022).
- Green M., *Shinzo Abe's Legacy and the Changing Landscape in Asia*, 26.07.2022, <https://www.youtube.com/watch?v=ti7VhZuywtc> (dostęp: 27.07.2022).
- Green M., *The Line of Advantage. Japan's Grand Strategy in the Era of Abe Shinzo*, New York 2022.
- Hibansha ni hangeki „konna hitotachi” korona kiki, Abeshi no daishō* [Kontratak na krytyków „co za ludzie”, kryzys pandemiczny, pochwała Abe], „Asahi Shinbun”, 17.03.2021, <https://www.asahi.com/articles/ASP3H54ZRP38UTFK01P.html> (dostęp: 22.07.2022).
- Hioe B., *Across Party Lines, Taiwan Mourns Abe Shinzo*, „The Diplomat”, 14.07.2022, <https://thediplomat.com/2022/07/across-party-lines-taiwan-mourns-abe-shinzo/> (dostęp: 22.07.2022).
- Hosoya Y., *FOIP 2.0: The Evolution of Japan's Free and Open Indo-Pacific Strategy*, „Asia-Pacific Review” 2019, vol. 26, no. 1, s. 18–28.
- Hughes C. (ed.), *Japan's Foreign and Security Policy under the “Abe Doctrine”: New Dynamism or New Dead End?*, Basingstoke 2015.
- Ikuta T., *Kanryo, Japan's hidden government*, New York 2000.
- IOC, *PM Abe Shinzo steals the show in Rio*, 2016, <https://olympics.com/en/video/japan-pm-abe-shinzo-steals-the-show-in-rio?uxreference=playlist> (dostęp: 23.07.2022).
- Japan Cabinet's approval rating rises to highest 63.2% after vote*, „Kyodo News”, 12.07.2022, <https://english.kyodonews.net/news/2022/07/95dd8cdad883-urgent-kishida-cabinets-approval-rating-rises-to-highest-632-after-vote.html> (dostęp: 22.07.2022).
- Japan, China launch maritime-aerial communication mechanism*, „The Mainichi”, 8.06.2018, <https://mainichi.jp/english/articles/20180608/p2a/00m/0na/002000c> (dostęp: 22.07.2022).
- Johnson C., *Japan, Who Governs?: The Rise of the Developmental State*, New York 1995.
- Kantei [Rezydencja Premiera], *Kishida Naikaku Sōri Daijin kisha kaiken* [Konferencja prasowa Prezesa Rady Ministrów Kishidy], 14.07.2022, https://www.kantei.go.jp/jp/101_kishida/statement/2022/0714kaiken.html (dostęp: 22.07.2022).
- Keisatsuchō [Urząd Policji], *Hanzai Tōkeishō: Reina 2 nen no hanzai* [Dane statystyczne dotyczące przestępczości: Przestępczość w 2021], https://www.npa.go.jp/toukei/soubunkan/R02/pdf/R02_ALL.pdf (dostęp: 22.07.2022).
- Mahathir Mohamad pays condolences to Akie Abe in Tokyo*, „Nikkei Asia”, 15.07.2022, <https://asia.nikkei.com/Politics/Shinzo-Abe/Mahathir-Mohamad-pays-condolences-to-Akie-Abe-in-Tokyo> (dostęp: 22.07.2022).
- Miyama J., *Utarete shinda koto wa riyū ni naranai...* [Nie wystarczy, że został postrzelony i zmarł...], „PRESIDENT Online”, 19.07.2022, <https://president.jp/articles/-/59690?page=1> (dostęp: 22.07.2022).

- Mochizuki M., *Japan: Contested History and Identity Conflict* [w:] *Memory, Identity, and Commemorations of World War II: Anniversary Politics in Asia Pacific*, eds. D. Yang, M. Mochizuki, Lanham – Boulder – New York 2019.
- Modi N., *PM Modi remembers his friend Shinzo Abe*, „The Indian Express”, 9.07.2022, <https://indianexpress.com/article/opinion/columns/pm-modi-remembers-his-friend-shinzo-abe-8018068/> (dostęp: 25.07.2022).
- MOFA, *Announcement of “Partnership for Quality Infrastructure: Investment for Asia’s Future”*, 21.05.2015, https://www.mofa.go.jp/policy/oda/page18_000076.html (dostęp: 25.07.2022).
- MOFA, *Japan’s “MARINE Initiative” toward Realization of the Osaka Blue Ocean Vision*, 20.08.2021, https://www.mofa.go.jp/ic/ge/page25e_000317.html (dostęp: 22.07.2022).
- MOFA, *Prime Minister Abe Visits China*, 26.10.2018, https://www.mofa.go.jp/a_o/c_m1/cn/page3e_000958.html#section11 (dostęp: 15.07.2022).
- MOFA, *Regarding the Decision by the Supreme Court of the Republic of Korea, Confirming the Existing Judgments on the Japanese Company*, 30.10.2018, https://www.mofa.go.jp/press/release/press4e_002204.html (dostęp: 22.07.2022);
- MOFA, *Sori daijin no gaikoku bōmon ichiran* [Lista wizyt zagranicznych premierów], https://www.mofa.go.jp/mofaj/kaidan/page24_000037.html (dostęp: 25.07.2022).
- MOFA, *Speech by Prime Minister Shinzo Abe at the Parliament of the Republic of India, “Confluence of the Two Seas”*, 22.07.2007, <https://www.mofa.go.jp/region/asia-paci/pmv0708/speech-2.html> (dostęp: 22.07.2022).
- MOFA, *The Three Principles on Transfer of Defense Equipment and Technology*, https://www.mofa.go.jp/fp/nsp/page1we_000083.html (dostęp: 22.07.2022).
- Moriyasu K., *Abe leads charge for Japan to boost defense spending to 2% of GDP*, „Nikkei Asia”, 22.04.2022, <https://asia.nikkei.com/Politics/International-relations/Indo-Pacific/Abe-leads-charge-for-japan-to-boost-defense-spending-to-2-of-gdp> (dostęp: 22.07.2022).
- Nagy S., *Abe’s legacy will endure in shaping the Indo-Pacific*, „Asia Times”, 14.07.2022, https://asiatimes.com/2022/07/abes-legacy-will-endure-in-shaping-the-indo-pacific/?amp_markup=1 (dostęp: 22.07.2022);
- Nagy S., *Post-Abe Indo-Pacific regional dynamics: A legacy beyond the man*, „Pacific Forum”, 14.07.2014, <https://pacforum.org/publication/pacnet-36-post-abe-indo-pacific-regional-dynamics-a-legacy-beyond-the-man> (dostęp: 22.07.2022).
- Naikakufu [Urząd Gabinetu], *„Kokumin tōhyō” nan darō?* [Czym jest „Ustawa o referendum narodowym?”], 19.05.2021, <https://www.gov-online.go.jp/useful/article/200802/3.html> (dostęp: 23.07.2022).
- Nakano K., *Shinzo Abe Failed to Rearm Japan. Let’s Keep It That Way*, „New York Times”, 20.07.2022.
- Nakazawa K., *Analysis: Dramatic final curtain on special Abe-Xi relationship*, „Nikkei Asia”, 14.07.2022, <https://asia.nikkei.com/Editor-s-Picks/China-up-close/Analysis-Dramatic-final-curtain-on-special-Abe-Xi-relationship> (dostęp: 22.07.2022).
- Nishiyama T., *Okinawa mitsuyaku* [Tajne porozumienie w sprawie Okinawy], Tokyo 2007.
- Oshima Y., Saito Y., Ban M., *Japan economy changed course with Abe’s policy: U.S. economists*, „Nikkei Asia”, 15.07.2022.
- Packard G.R., *The United States-Japan Security Treaty at 50*, „Foreign Affairs”, March/April 2010, <https://www.foreignaffairs.com/articles/japan/2010-03-01/united-states-japan-security-treaty-50> (dostęp: 22.07.2022).
- Pascal C., *Indo-Pacific strategies, perceptions and partnerships*, London 2021.

- Policy Speech by Prime Minister Shinzo Abe to the 166th Session of the Diet*, 26.01.2007, https://japan.kantei.go.jp/abespeech/2007/01/26speech_e.html (dostęp: 25.07.2022).
- S. *Korean Supreme Court's forced labor ruling risks Japan ties, puts Pres. Moon on spot*, „The Mainichi”, 31.10.2018, <https://mainichi.jp/english/articles/20181031/p2a/00m/0na/020000c> (dostęp: 24.07.2022).
- Sahashi R., *The Legacy of Shinzo Abe & the Aftermath of His Assassination*, 14.07.2022, <https://www.youtube.com/watch?v=BEXB8wu2FJ8> (dostęp: 24.07.2022).
- Samejima H., *Pūchin to 27 kai mo kaidan shūta no ni...* [Mimo że spotkał się z Putinem 27 razy...], „President Online”, 16.03.2022, <https://president.jp/articles/-/55623?page=1> (dostęp: 24.07.2022).
- Sangiin senkyō, yotō wa kaisen kabansū e kenchō* [Wybory do izby wyższej, rządząca partia na drodze do zdobycia większości], „Nihon Keizai Shinbun”, 5.07.2022, <https://www.nikkei.com/article/DGXZQOAU05BTJ0V00C22A7000000/> (dostęp: 22.07.2022).
- Shibuichi D., *The Japan Conference (Nippon Kaigi): An Elusive Conglomerate*, „East Asia” 2017, vol. 34, s. 179–196.
- Shinoda T., *Koizumi Diplomacy*, Seattle 2017.
- Shooter signaled Abe killing in letter to Unification Church critic*, „The Mainichi”, 17.07.2022, <https://mainichi.jp/english/articles/20220717/p2g/00m/0na/031000c> (dostęp: 22.07.2022).
- Statista, *Number of reported incidents related to firing of firearms in Japan from 2012 to 2021*, <https://www.statista.com/statistics/1004936/japan-case-firearm-harm/#statisticContainer> (dostęp: 22.07.2022).
- Taniguchi T., *Former adviser: Honoring Abe is my last service to him*, CNN, 8.07.2022, <https://edition.cnn.com/videos/world/2022/07/08/shinzo-abe-political-legacy-japan-tomohiko-taniguchi-intv-hill-sciutto-nram.cnn> (dostęp: 26.07.2022).
- The Legacy of Shinzo Abe & the Aftermath of His Assassination*, „Japan Society”, 14.07.2022, <https://www.japansociety.org/business-and-policy/events/the-legacy-of-shinzo-abe-and-the-aftermath-of-his-assassination> (dostęp: 15.07.2022).
- Turnbull M., *This is why the world will miss Shinzo Abe*, „Asia Nikkei”, 29.08.2020, <https://asia.nikkei.com/Opinion/This-is-why-the-world-will-miss-Shinzo-Abe> (dostęp: 24.07.2022).
- Walker J., Azuma H., *Shinzo Abe's Unfinished Deal with Russia*, „War on the Rocks”, 11.09.2020, <https://warontherocks.com/2020/09/shinzo-abes-unfinished-deal-with-russia/> (dostęp: 22.07.2022).
- Yoshino N., *Japan after Abe: Political stability under threat?*, „Nikkei Asia”, 13.07.2022.
- Żakowski K., Bochorodycz B., Socha M., *Japan's Foreign Policy Making*, Cham 2018.

SUMMARY

PRIME MINISTER OF JAPAN, AS THE GLOBAL LEADER OF FREE AND OPEN INDO-PACIFIC

This article attempts to summarize the debate on the legacy of Prime Minister Abe Shinzō (1954–2022) and to assess his impact on state policy, with a particular focus on foreign policy. Abe was assassinated on July 8, 2022, during an electoral campaign two days before the elections to the lower house of parliament. His death helped to secure the majority for the ruling Liberal-Democratic Party, but also sent a wave of shock and disbelief, as Japan is one of the safest countries in the world, while Abe was one of the most prominent and

influential politicians. But the former prime minister was also a controversial figure due to both his decisive style of leadership as well the scope and depth of policy initiatives that he undertook during the two terms in office in 2006–2007 and 2012–2020, which often crossed the boundaries of what is acceptable in Japanese political discourse. Many of these reforms had been initiated much earlier, but it was Abe who gave them catchy names and interpretative frameworks, including, for example, Free and Open Indo-Pacific (FOIP). The article concludes that while the assessments of the domestic reforms are divided, the evaluations of his achievements in the field of foreign policy and political leadership receive, generally, the highest scores. Moreover, the article suggests that the political vacuum left by Abe's death constitutes both an opportunity and a challenge for the incumbent Prime Minister Kishida Fumio.